

Verbondenheid
met wie
ben jij
WIJ?

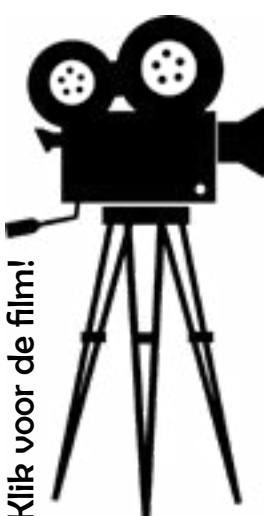
*Inspiratiemagazine
Christelijk-Sociaal Congres 2019*

Congresvoorzitter Ruth Peetoom - eerder CDA-voorzitter, nu uitgever Friesch Dagblad - en hoofdredacteur Ria Kraa openen met een fles champagne ook 'Het Goede Leven', een nieuwe online plek voor bezinning, verdieping, opinie en ontmoeting.

De organisatoren vroegen Anarchien van The Turn Club om op gezette tijden in te breken in het programma. Haar ongrijpbare interventies maakten indruk, ontregelden, brachten verlegenheid. Ze zijn moeilijk in woorden te vatten, hoewel ze behalve teatraal ook heel talig waren. We strooien enkele fragmenten door dit magazine. U herkent ze aan het theaterpictogram.

Klik voor de film!

Colofon

Idee en uitgave: [Stichting Christelijk-Sociaal Congres 2019](#)

Tekst: Nelleke de Jong, [Bureau Berg in de Polder](#)

Foto's: Hans Lebbe, [HLP images](#)

Film: Emiel Janssen, [videomarketeer SBI Formaat](#)

Ontwerp: Heleen Dierdorp, [Happy Matters](#)

Mogelijk gemaakt met steun van [Dr. Abraham Kuyperfonds](#)

Disclaimer

We nodigen u van harte uit om dit magazine of onderdelen ervan te delen onder vermelding van de bron Digitaal magazine CSC Congres 2019. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend. Onjuistheden kunt u melden aan secretaris.CSC@sbiformaat.nl

Van kapt-tot-kapt-lezers, bladeraars, koppensnellers en beeldscanners

- welkom in dit magazine!

Dit jaar gieten we het verslag van het christelijk-sociaal congres in een nieuwe vorm. Niet langer proberen we – worstelend met de ruimte – alle lezingen opnieuw op te dienen. Dit is geen Uitzending gemist. We vatten samen, lichten uit en verleiden. Met citaten als aanloopjes en fragmenten als een uitgestoken hand hopen we u mee te nemen naar onze website, waar u van een aantal lezingen de volledige tekst vindt. Met dit magazine hopen we de inspiratie die u op het congres voelde, opnieuw aan te blazen, zodat die in uw dagelijks (werk-)leven onvermoede, verrassende effecten kan hebben.

Graag laten we de verbondenheid, het WIJ, nog even voortduren. Sterker nog, we hopen die uit te breiden, en de lezers die niet op Zonheuvel waren op te nemen in de kring, om zo samen het christelijk-sociaal gedachtegoed vorm te blijven geven, op onze post in de samenleving.

Bedankt en tot volgend jaar,

*Annemarie Hinten-Nooijen, voorzitter congrescommissie
Josine Westerbeek-Huitink, voorzitter CSC*

De donderpreek revisited

Govert Buijs kiest een christelijk tekst-genre als vertrekpunt: de donderpreek. Hij laat ons ons verbazen: van de 52 zondagen die de Heidelbergse Catechismus telt, gaan veruit de meeste over Verlossing. Dankbaarheid is een goede tweede. Er gaan er maar drie over 'El-lende'. Na drie donderpreken moest het maar over zijn.

Daar zit een les in voor onze tijd, die een tijd van donderpreken lijkt. We zeggen elkaar voortdurend on-genadig de waarheid. Dat leidt tot angst en onzekerheid, wantrouwen en woede, en uiteindelijk tot isolement – het tegendeel van verbondenheid.

Ooit realiseerde je je na een donderpreek: hé, dat heb ik verkeerd gedaan. Nu leggen we de schuld bij de ander. We wijzen zondebokken aan en graven schuttersputjes. Hoe weinig moreel verheffend is dat alles.

Hoe kunnen we tegenwoordig van Ellende overschakelen naar Dankbaarheid en Verlossing? Wat kunnen we tegenover de donderpreken nieuwe stijl plaatsen? Hoop, maatschappelijke dialoog en creatieve praktijken!

Hoop

Een zinsnede uit *Laudato si'*, 'the creator does not abandon us' ontroerde een deelnemer aan een zingevingsgesprek: zou het kunnen dat wij gedragen worden, niet op onszelf zijn aangewezen. Er ontstond lucht: onze inspanning heeft zin, ons handelen is van betekenis. Hoop schetst een toekomstbeeld dat ademruimte geeft, verbindt en verander-bereidheid voedt.

Maatschappelijke dialoog

Verbinding ontstaat ook wanneer we erkennen dat de ander net als wij op zoek is naar het goede. Door dialoog kunnen we vanuit een initiële tegenstelling op een dieper niveau tot overeenstemming komen.

Creatieve praktijken

Als angst en wantrouwen regeert is er geen ruimte voor creativiteit. Hoopvolle toekomst-beelden en verbindende gesprekken geven lucht – voor creatieve, vernieuwende, reële praktijken!

Govert Buijs is bijzonder hoogleraar politieke filosofie en levensbeschouwing aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

“Maar de hoop, dat is haast niet te geloven. Ikzelf, zegt God, ik ben ervan ondersteboven”

Charles Péguy's gedicht over de hoop als een klein meisje, in het [Frans](#) en in het [Nederlands](#).

“Noem mij, noem mij,
spreek mij aan
o, noem mij bij
mijn diepste naam.”

Neeltje Maria Min's Voor
wie ik liefheb wil ik
heten
– als [muurgedicht in
Leiden](#)

De bevrijdende kracht van relaties

Wat is dat eigenlijk, je verbonden voelen? Het verlangen ernaar is in elk geval onmiskenbaar. Dat maakt Neeltje Maria Min's *Voor wie ik liefheb wil ik heten* zo herkenbaar.

Op zoek naar een antwoord vertrekt Van Riessen bij een recente bestseller (David Brooks' *The Second Mountain*). Van dat zelfhulp-achtige boek stapt ze over naar de filosofie van de levenskunst (Joep Dohmen c.s.) en stelt dan de vraag of wij even verantwoordelijk zijn voor ons ongeluk als voor ons geluk? Zitten wij onszelf daarmee niet enorm in de weg? Die retorische vraag verbindt haar met twee Vlaamse psychiaters, Damiaan Denys en Dirk De Wachter, die beiden hun kanttekeningen plaatsen bij de maakbaarheid van geluk.

Als filosoof stelt **Van Riessen**: Geluk kun je niet dwingen. Je kunt je richten op het schone, het ware en het goede, maar geluk valt je toe.

Ze gaat in dialoog met de levenskunstenaars, bijgestaan door de denkers Martin Buber en Emmanuel Levinas.

Buber

'Ik' is een abstractie illusie. Al het werkelijke leven is ontmoeting, je wordt pas werkelijk *ik* in de ontmoeting met een *jij*: 'Ich werde am Du.' Het leven bloeit op in een relatie: als jij met je presentie ook iets aan de schepping bijdraagt.

Levinas

De zin van het leven word je gewaar in verbinding met anderen. Maar, stelt Levinas, de ander is vreemder dan Buber het voorstelt. Maak je maar geen illusies over je eigen naastenliefde. De ander is vaak degene die we *niet* wensen. Maar juist door hun vreemdheid en ongrijpbaarheid boren anderen vaak mogelijkheden in ons aan die wij bij onszelf niet kunnen losmaken – roep mij bij mijn diepste naam!

*Wie ben ik? wie
staat hier? in uw
ogen, de jouwe,
in jouw ogen
verander ik,
ver-ander ik – in
mezelf?
Was getekend,
Wie
(Wie van Jullie)*

Renée van Riessen, dichter, docent godsdienstfilosofie
PThU Groningen en bijzonder hoogleraar christelijke
filosofie Universiteit Leiden, geflankeerd door Martin
Buber (1878-1965) en Emmanuel Levinas (1905-1995)

Verhalen?

Verhalen roepen verhalen op, brengen verbinding en begrip voor elkaar. Pauline Seebregts, vertelambassadeur 2017 voor Nederland en België, haalde drie verhalen op uit de praktijk van aan het CSC verbonden organisaties. Ze trok ons mee de kern in.

Aisha Zou zij ontslagen worden omdat ze mannen geen hand wilde geven? Haar manager nam het voor haar op: 'Ze is een van mijn betere werknemers, ze heeft geen hekel aan mannen, begroet hen met haar hand op haar hart en een kleine buiging. Ga, vóór je beslist afscheid van haar te nemen, met haar in gesprek, vraag haar wie ze is, waar ze vandaan komt, wat haar beweegt.'

Arjen Zou het lukken om voor Arjan, bewoner van een instelling van Bartimeüs, een vriend te vinden? Iemand die hem niet uit barmhartigheid opzoekt, maar zelf ook iets aan het contact heeft? Het leek een onhaalbaar project, al wilde zijn begeleidster dat eigenlijk niet toeven: 'Ja, Ik ga hier een beetje zitten huilen omdat het me allemaal zo raakt, ik ben aan het werk hoor!'

Mo Zouden alle ouders uit de zeer gemengde wijk naar de ouderavond komen? Mo's juf had Rachid uitgenodigd. Rachid had verstand van diversiteit en inclusie. Hij schetste hoe verschillend beleefdheid eruit ziet in de verschillende culturen. Iedereen moest lachen. 'Het is zó belangrijk school, thuis en buurt goed op elkaar af te stemmen.' Alle ouders waren gekomen en ze maakten afspraken om met elkaar meer te doen voor de leefbaarheid in buurt.

De verhalen werden aan elkaar geklonken met liedjes van Bram Vermeulen ([De steen](#)) en Toon Hermans ([Er moeten mensen zijn](#)). Jopie Jonkers zong ze, begeleid door haar harp.

Niks softs aan!

Wandelmeditatie

Wie wilde, wandelde met Wim Oolbekkink op donderdag nog voor het ontbijt in stilte over het landgoed.

Aandachtig waarnemen

Het grind knarst
[... naar de volledige tekst]
Het bos leeft
De dag breekt aan
Er is ruimte ontstaan
Ik adem op

Congresvoorzitter
Ruth Peetoom: 'Laat u niet afleiden door uw horloge, geef u over aan het verhaal.'

14 dilemmatafels

Omdat verbondenheid

vooral kan ontstaan wanneer mensen zich kwetsbaar opstellen, vroeg de congrescommissie de organisaties die verbonden (!) zijn in de stichting Christelijk-Sociaal Congres om een werkelijk dilemma in te brengen vanuit hun dagelijkse praktijk. Veertien groepen deelnemers bogen zich elk over een ingebracht dilemma. Ze luisterden, verplaatsten zich in de probleemsteller, stelden verhelderingsvragen en reflecteerden samen als eerste stap op weg naar een oplossing. Je zou wat daar gebeurde kunnen vergelijken met een viering: je hebt eraan deelgenomen, je neemt er iets van mee, maar het is voorbij en het resultaat is ongrijpbaar. Toch een paar impressies.

Dilemma-eigenaren:

- 'We zaten met mensen die affiniteit hebben met het christendom en we merkten hoe moeilijk het ook voor ons is om geen vooroordelen te hebben. Dat neem ik mee, daar ben ik dankbaar voor.'
- 'Ik heb aan het gesprek over mijn dilemma een heel mooie oplossing overgehouden waar ik zelf nog niet aan gedacht had. Die ga ik vast proberen.'

Groepen:

- Iemand stelde de zéér basale vraag: 'Is het een dilemma of een conflict? Een conflict kun je oplossen, tot een dilemma zul je je moeten verhouden.'
- 'We besloten de dilemmatafel met een echt wij-gevoel: zie de groepsfoto!' (op pagina 12)

Congresvoorzitter Ruth Peetoom besloot: 'De wijsheid, creativiteit en inventiviteit van de deelnemers is volop benut. Dank ook aan de inbrengers van de dilemma's. Dat u met uw water voor de dokter wilde komen waarderen we zeer.'

Enkele dilemma's ter tafel

CDJA

Genetische modificatie: standpunt vanuit christelijk-sociale waarden

Present NL

Synergie tussen sociaal en economisch kapitaal?

CNV Internationaal

Dwingen of zelf laten regelen?

Pax

Lobbystrategie rond nieuw kernwapenplan

Fonds Kerk & Wereld, UnieNZV, Verus

Volgen we onze eigen visie, de wensen van onze klanten / donateurs of die van de ontvangers van onze steun?

SKIN

Toerusting-op-maat voor leiders migrantenkerk?

Radboud Universiteit

Prestatiedruk: eigen schuld of gezamenlijke verantwoordelijkheid?

Religie: het spanningsveld tussen eigenheid en inclusie

GIDSnetwerk

Ieder voor zich of samen sterk?

Kansfonds

Fondsenwerving: een boodschap die raakt én je doelgroep heel houdt?

Politieadviseur internationale samenwerking

Juridisch gelijk of effectief samenwerken?

Hester Macrander, cabaretière en trainster Non Violent Communication (NVC), geeft met Dionne Verbeet (in het wit), ook NVC-trainster, de workshop Verbindend communiceren

Hester Macrander maakt zich grote zorgen over de polarisatie in de samenleving. 'Het is een enorme uitdaging daar niet in mee te gaan.' De workshop geeft wijze inzichten:

- Luisteren naar wat je niet wilt horen – het is in deze tijden van polarisatie niet makkelijk. Maar als je door lelijk gedrag heen kunt kijken, ben je uit de strijd.
- Geweldloze communicatie, ook verbindende communicatie genoemd, is het levenswerk van Marshall Rosenberg (1934-2015). Hij maakte in de jaren 40 de rassenrellen in Detroit mee, en werd gepest omdat hij Joods was. Kernvraag in zijn werk: kunnen we leven met verschillen en in iedereen de mens zien?
- Wat is goede communicatie? Als je gehoord wordt? Als je je zin krijgt? Als je een behoefte kunt vervullen, en bij jou een behoefte wordt vervuld!
- Ieder oordeel is, net als hakken in het zand, het signaal van een onvervulde behoefte.

- Als jij, of de ander geraakt wordt, zijn er kennelijk belangrijke zaken in het geding.
- Wil je de verantwoordelijkheid nemen om te leven in harmonie met en respect voor jezelf? En voor anderen en je omgeving? Het vergt moed om oprecht te zijn. En het kost tijd om te achterhalen waar het over gaat in een gesprek.
- Vanuit verbinding met jezelf kun je je ergernis parkeren en vragen: wat maakt dat jij dit belangrijk vindt? dat je dit zegt? Zo 'rek je het wij op.'
- Empathie is ook: erkennen dat iets bij de ander leeft, ook al begrijp je het niet, ook al ben je het er niet mee eens.

Everyone you meet is fighting a battle you know nothing about. Be kind. Ian McLaren, pseudoniem voor de Schotse dominee John Watson (1850-1907)

Danny en Emma leiden de Pubquiz: hilarische strijd om eeuwige roem en een schaal bitterballen.

Vader, Zoon en Geest, een wij zonder weerga

Verbondenheid

- *kun je niet organiseren, je kunt er alleen de voorwaarden voor scheppen*
- *is er al, maar je moet haar willen zien*
- *voel je wanneer je de menselijkheid van anderen her- en erkent*
- *ervaar je wanneer je samen musiceert verbondenheid met elkaar, met voorouders, met nog niet geboren, met God.*

Overweging vijf broden en twee vissen

- *Als je samen eet, herken je jezelf in de ander. Dat geeft vertrouwen dat ook jij er zijn mag.*
- *Als we kunnen danken wordt het delen vanzelfsprekend.*
- *Echte vriendschap is gebaseerd op de principiële bereidheid uit te reiken naar de ander.*

Zijn lijden is expressie van die vriendschap, Hij is de vreemdeling die onvermoede kwaliteiten in ons oproept.

Oudkatholiek aartsbisschop
Joris Vercammen leidt de ochtendviering

Tradities nieuw opladen

Haroon Sheikh vindt de vraag Met wie ben jij wij? te mooi om zijn reflectie te beperken tot de digitale sfeer.

De laatste jaren worden steeds meer schaduwzijden zichtbaar van digitalisering. Dachten we aanvankelijk dat zij de democratie ten goede zou komen, doordat zij ruimte schept om in gesprek te gaan en nieuwe perspectieven te leren kennen, nu merken we dat standpunten eerder verhard: Je houdt vast aan je eigen gelijk en ziet de ander als de radicale vijand.

Toch is digitalisering daarvan maar deels de oorzaak. Wat zeggen die botsingen dan over onze maatschappij? Kunnen we het misschien duiden als teken dat we op zoek zijn naar een nieuwe moraal?

Een positievere duiding

Samenlevingen blijven vitaal, als ze oude tradities kunnen

transformeren, om richting te geven in tijden van modernisering. Sheikh illustreert zijn stelling met China, India en Duitsland. En in Nederland? Wij zijn van oudsher gericht op samenwerking voor het algemeen welzijn: zo decentraal mogelijk, zoveel mogelijk vrijheid, van onderop samenwerken voor het publiek belang.

Een nieuwe vorm voor de geest van tradities

Als de samenleving verandert, moeten tradities mee-veranderen. Dat is overigens geen rationeel proces: de sterkste tradities zijn die waarvan we ons nauwelijks bewust zijn. Anderen moeten ons erop wijzen. Zo staat de dropping voor hoe wij Nederlanders onze principes doorgeven: vind je eigen weg, maar werk uit vrije wil samen met je gelijken. Een goede transformatie van een traditie komt van onderop, vanuit inspirerende, liefdevolle initiatieven. We zitten momenteel in de kraamkamer van die nieuwe oriëntatie; laten we meedoen aan het werk van stille en kleine helden.

[“Lost in the Woods on Purpose”](#)
(New York Times, 21 juli 2019)

Haroon Sheikh, senior wetenschapper bij de WRR en filosoof aan de VU Amsterdam

De vakbondsvoorzitter

Opmerkelijk: in de 19e eeuw zaten veel arbeiders liberalisering en individualisering naar een kookpunt gaan, zitten werkenden opnieuw in de knel: tijdelijke contracten, schijnzelfstandigheid, twee banen om de kosten te kunnen dekken, daardoor kinderen uitstellen. Ontoelaatbaar!

Begin 20e eeuw schreef Syb Talma* dat werkgevers en werknemers 'een zedelijke en morele betrekking' hebben, en samen een roeping te vervullen hebben. Ook nu moeten

De ondernemer-MKB-bestuurder

De saamhorigheid is afgebrokkeld, we zijn met z'n allen steeds harder gaan werken, de economie viert hoogtij – maar waar is de arbeidsvreugde? En hoe kan het dat grote groepen niet delen in de welvaart, en 300.000 kinderen onder de armoedegrens leven? Dat er jongeren dakloos op straat leven? Ik worstel met die getallen, schaam me ervoor.

Er staat geen 'christelijk-sociaal' op de gevel van ons bedrijf, maar we proberen het gedachtegoed wel vorm te geven. Vanuit onze

Voor een duurzame arbeidsrelatie tussen werknemers en werkgevers

we streven naar een duurzame relatie tussen werkgevers en werknemers. Bedrijven met veel vaste contacten blijken het namelijk beter te doen, ze zijn innovatiever en toekomstbestendiger. Dat geeft weer bestaanszekerheid voor velen.

Daarnaast willen we ons – als werkgevers en werknemers samen – sterk maken voor het behouden en uitbouwen van ons sociale zekerheidssysteem. Het niet verlagen naar het niveau van zzp'ers, maar de zzp'ers optillen naar het niveau van de werknemers. We moeten als christelijk-sociale beweging het voortouw nemen om, nu het neoliberale tijdperk op z'n einde loopt, de samenleving weer een beetje meer in de buurt van Gods idealen te brengen.

verantwoordelijkheid laten we onze mensen voelen dat ze ertoe doen. We luisteren naar hun verhaal, bijvoorbeeld bij loonbeslag. Soms kun je het verschil maken, zoals bij een doofstomme jongen die nergens aan de bak komt. Dat is pionieren, maar inmiddels is hij chef van een afdeling. Met die mensen wil ik graag *wij* zijn.

*predikant, politicus, grondlegger sociale zekerheid. "Talma zag dat veel arbeiders vochten voor hun bestaan en alleen in naam vrije en zelfstandige mensen waren. Hij pleitte daarom voor de oprichting van christelijke vakverenigingen en benadrukte dat arbeiders hun werkgevers geen gehoorzaamheid zijn verschuldigd."

uit Syb Talma (1864-1916) – [een biografie](#), Gerard van Krieken

Arend van Wijngaarden (links) – voorzitter vakbond CNV – en Ad Bergwerff – slager-ondernemer en lid hoofdbestuur MKB Nederland – belichtten verbondenheid vanuit werknemers- en werkgeversperspectief – welke elkaar verrassend genoeg niet zoveel bleken te ontlopen.

De nieuwe 'sociale kwestie'

Hugo de Jonge, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport sprak bevlogen over het belang van verbondenheid in de samenleving – en dat was, zagen we 's avonds op nieuwswebsites en de socials, en de volgende dag in de krant, [link naar de nieuwsitems] meer dan un lezing op un congres. En met een boodschap van belang. We bloemlezen hier wat stapstenen uit zijn betoog.

Abraham Kuyper sprak over de Sociale Kwestie [...]. Volgens [hem] was [...] **het fundament van de samenleving in het geding**. Het was [...] tijd om op te staan tegen de schrijnende armoede en uitbuiting die door de liberale orde tijdens de industriële revolutie was ontstaan.

'Verbondenheid', of eigenlijk het gebrek daaraan, is dé sociale kwestie van deze tijd

Een van de belangrijkste redenen waarom het lang duurde voordat de politiek zich het lot van arbeiders aantrok was het breed gedragen liberale dogma van 'staatsonthouding'.

Met enige spijt moeten we vaststellen dat het liberale principe van staatsonthouding

ook in de afgelopen decennia opgeld deed.

Ons gebrek aan verbondenheid [is] een kwestie die we niet links kunnen laten liggen. En ook niet rechts trouwens. Het overbruggen van de kloven in onze samenleving is een van onze belangrijkste opdrachten, zo niet de belangrijkste. Anders komt **het fundament van onze samenleving in het geding**.

Een sterk toegenomen individualisering, met steeds meer 'ik' en steeds minder 'wij'. Dat is hoe breuklijnen ontstaan. Breuklijnen die maar moeilijk te helen zijn. Met een gebrek aan verbondenheid als verdrietig resultaat.

Onze opdracht is om samen te leven omdat we niet zonder elkaar kunnen, omdat we naar elkaar hebben om te zien, omdat we elkaar gegeven zijn.

Ik geloof oprecht in een politiek van het midden. Dáár worden breuklijnen geheeld, dáár worden mensen samengebracht, dáár wordt strijd gepacificeerd.

Zingen met je *ziel*

In de prachtige muziekkamer van het Maarten Maartenshuis – met vleugel! – geeft muziekdocente Hannah Hoogland een Taizé-zangworkshop.

Deelnemers:

'De liederen van Taizé zijn zo prachtig; heerlijk om dat weer eens te zingen.' (een sopraan)

'De meeste mensen hier ken ik vooral vanuit een professionele omgeving. En dan sta je ineens samen vierstemmig te zingen, geweldig.' (een alt)

'Verrassend hoe goed het na een uurtje oefenen klonk.' (een bas)

Na een korte uitleg over het oecumenische jongerenklooster Taizé helpt Hannah Hoogland de deelnemers over hun schroom heen. Dan begint het echte werk. Zingen is vooral ook luisteren en afstemmen, ervaren zangers en debutanten steunen elkaar.

In ruim een uur smeedt Hannahs enthousiasme de dertig bijeen geronselde congresdeelnemers samen tot een vierstemmig koor. We zingen enkele mooie canons, een vierstemmig Alleluia en tot slot het bekende 'Nada te turbe' (moge niets je vrede verstoren). Ik ben een mooie ervaring rijker.'

[Lees hier de volledige toespraak van Hugo De Jonge](#)

Anarchiens slotsom

Ik ben bang dat lang niet iedereen van u na deze dagen een hoge pet van mij op heeft [zet hoge hoed af]. Waren we verkeerd verbonden? De slotsom is níet dat ik en jij sowieso wij-potentie hebben. Valt er dan niets te zeggen? Geen rode draad, wel een rode loper, die begon bij Zij met ons en eindigde met #durfte-vragen. Ik eindig met vraag: Hoe groot is wij, bekeken vanaf de maan? Laten we allemaal astronaut worden van deze planeet!

*'Aanvankelijk vond ik het thema **suikerzoet**. Of is de vraag eigenlijk een aanklacht: Zijn we wel wij? En als dat niet zo is, is dat dan uit onmacht of uit onwil? Of is het gevoel van verbondenheid groter dan het voelt?'*

Ben je erbij in 2020? Meld je aan voor het CSC Congresnieuws

